

Spåren av byggnadens själ

Skoklosters slott sett med andra ögon

av

Mattias Hallgren, Slottstimmerman, 2009-2016

Spåren av byggnadens själ

lakttagelser av Mattias Hallgren under restaureringsarbetet 2009-2016.

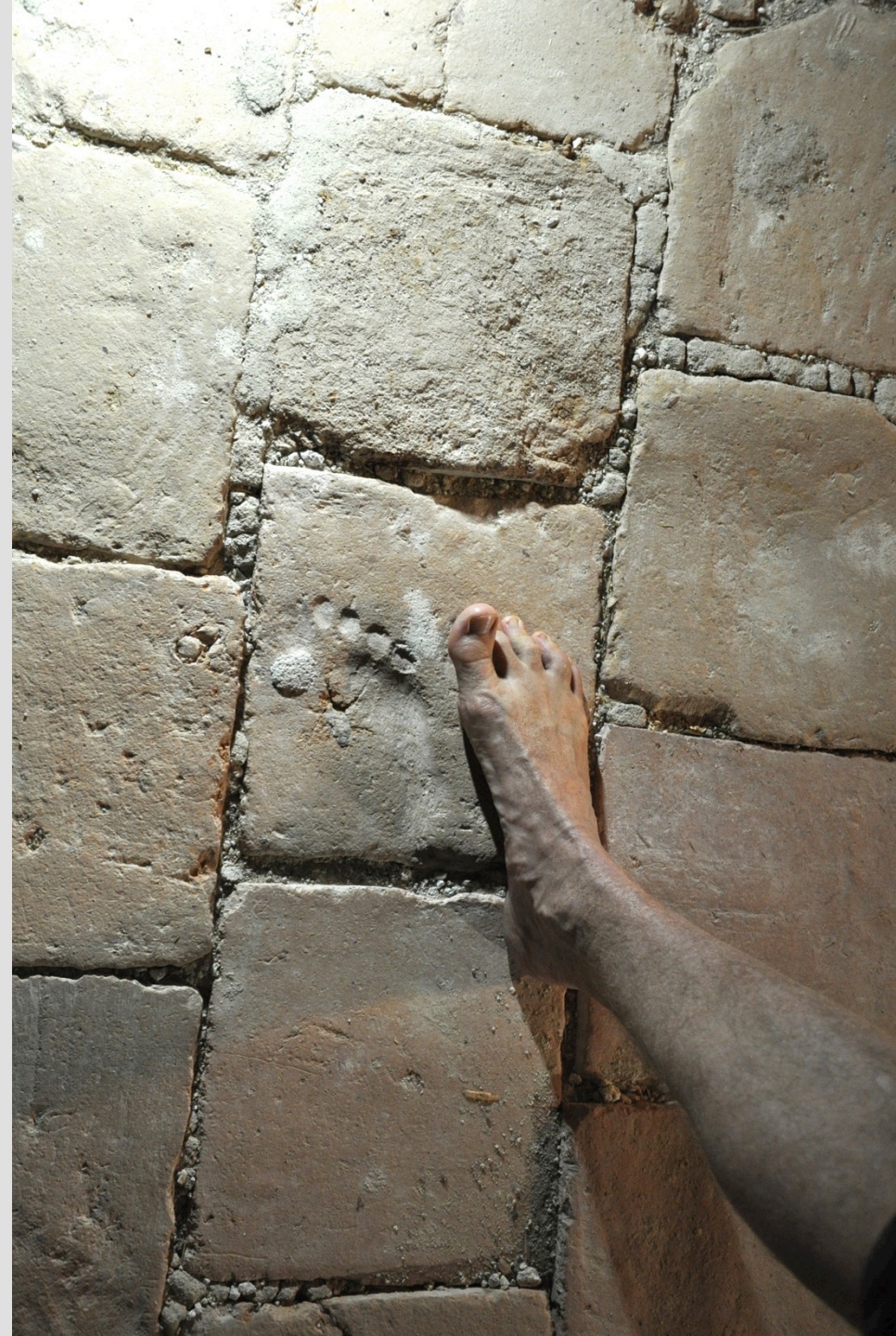
För att kunna upptäcka och förstå byggnadens själ krävs nyfikenhet och intresse i såväl historia som hantverk. Det behövs ett öppet sinne utan bestämd mening om hur saker bör och skall vara gjorda. Förutfattade meningar blir bara ett hinder mot att nå en djupare förklaring på vad man ser och uppfattar.

Mina erfarenheter som hantverksforskare och timmerman, då jag växelvis arbetar traditionellt och utför byggnadsundersökningar, är att det finns alltid något nytt att lära. Människors personlighet och deras varierande hantverkskunskap har givit olika avtryck av samma handling.

Samma konstruktionsdel i en byggnad ser helt olika ut beroende på olika faktorer såsom: tidsperiod, skråhantverkare eller inte, geografiskt läge, beställarens ekonomi, byggherrens/arkitektens önskemål, tillgång till material, krig och kristider eller stabilt läge, klimatförändringar och sjukdomar.

Ofta blir byggnadens själ ett direkt avtryck av tiden och människorna just där och då. Dessa avtryck måste vid en restaurering beaktas och varsamt skyddas, annars blir till slut byggnaden bara en pittoresk kuliss utan historisk äkthet. Jag jämför ofta en byggnad med ett konstverk när det gäller att göra stilmässiga och hantverksmässiga jämförelser såsom en konsthistoriker/konservator bedömer ett verk inför en konservering. Är det kulören eller penseldragen som är viktigast? På samma sätt resonerar timmermannen inför ett stockbyte på ett byggnadsminne: sågat eller bredbilat? Ja, vad har det ursprungligen varit?

Bild, ett fotavtryck av ett barn i ett golvtegel på slottets vind, 360 år sedan.

Denna bilaga är bara ett smakprov på alla de "fingeravtryck" som tillsammans bildar själen i slottets taklag. Jag berättar om verktygsspår och tekniska detaljer som är viktiga pusselbitar i rätt sammanhang. Var för sig är de inte så intressanta, men när man ser dem i en samhällshistorisk kontext, breder helhetsbilden ut sig.

Bild till höger, fingeravtryck, troligen från målaren av listverket med samma kulör. Avtryckens placering i ofullbordade salens västra takfall tyder på att yttertaket inte varit lagt när det tillkom, så det kan vara ett mycket gammalt avtryck.

Bilder nedan, historiskt klotter från tornkamrarna.

Dryftmärken, som vi kallar det. Små pickade märken i timmerstockar, synbart meningslösa. En överslagshandling, troligen utförd av diskuterande, kanske pausande, hantverkare. Precis som vi förr i tiden ritade krumelurer på anteckningsblocket bredvid den fasta telefonen på hallbänken.

Denna tolkning uppkom då vi själva tog en paus under en hård arbetsdag och dryftade om yxors beskafter. Jag stod och hängde på min yxa, med vilken jag pickade och karvade med i stocken jag just bearbetat. Jag tittade ner och såg dessa grupper av märken och sade: - *Det här borde vi hitta från andra dryftande hantverkare!* Vi började nu söka efter dessa mystiska omotiverade märken i alla byggnader vi undersökte eller renoverade. Vi har nu funnit märken på minst fem olika timmer på Skokloster samt på flertalet kyrktak från tidig medeltid fram till våra dagar.

Det står i Erik Andréns bok om Skokloster, att det levererades sågade bjälkar. Det finns ett fåtal bjälkar med [spår av vattendrivna ramsåg](#), men dessa har justerats med yxa i efterhand då de troligen torkat och vridit sig.

Flera av bockarnas strävor är tillverkade av överblivna profilerade takbjälkar från våningen under. Vissa är även halvfärdigt profilerade, vilket kan tyda på att detta arbete utfördes på plats, samtidigt som man insåg att man hade för många. Att finna halvfärdiga byggnadsdelar är mycket värdefullt, då de visar de olika arbetsmomenten som utförts. Dessa har ett stort antikvariskt värde.

Oanvänt
tapphål

Smidda spikar troligen från Arboga spiksmedja. Väldigt många av slottets större originalspik har återbrukats för samma ändamål som de tidigare haft. De flesta var spikade i färska sparrar som torkat och fått stora torrsprickor där spiken suttit. Därför gick det att få ut dem hela.

Spikar för järn mot trä

Spikar för trä mot trä

Järn för listverkets upphängning nyttillverkades av äldre lancashirejärn.

En näve 8 tum spik redo för återbruk i minst 360 år till.

Verktgsspår av yxa och såg berättar mycket om arbetsteknik och verktygstyp. Nedan ses en sparre huggen framåt, troligen upplagd på arbetsbockar med en repig bredbila. Förmodligen en högerhänt timmerman.

Bredbilade högben med kransågade påsalningar, nytt och gammalt. En stilrestaurering där material i originalkonstruktionen behövde bytas ut. Alla nya delar är märkta med årtal såväl fysiskt som på ritningen.

För att tolka verktygsspår behöver man själv behärska hantverket. Då man ser man skillnaderna i ett arbetsmoment som ofta utförts av olika hantverkare, som man på så sätt kan följa genom byggnaden.

Mattias Malmros och Bengt Bygdén kransågar itu en bjälke i slottsslänten. En optimal placering för sågbocken, kanske även på 1600-talet.

12,5 m långt högben till
2009 års reparation.

Alex Nordin bredbilar fram en gransparre i vårvintersolen. Normalt har man stocken högre upp, men i skogen blir det inte alltid som det var tänkt. Då får man anpassa sin arbetsställning efter förhållandena. Just detta ger annorlunda verktygsspår från samma timmerman med samma yxa.

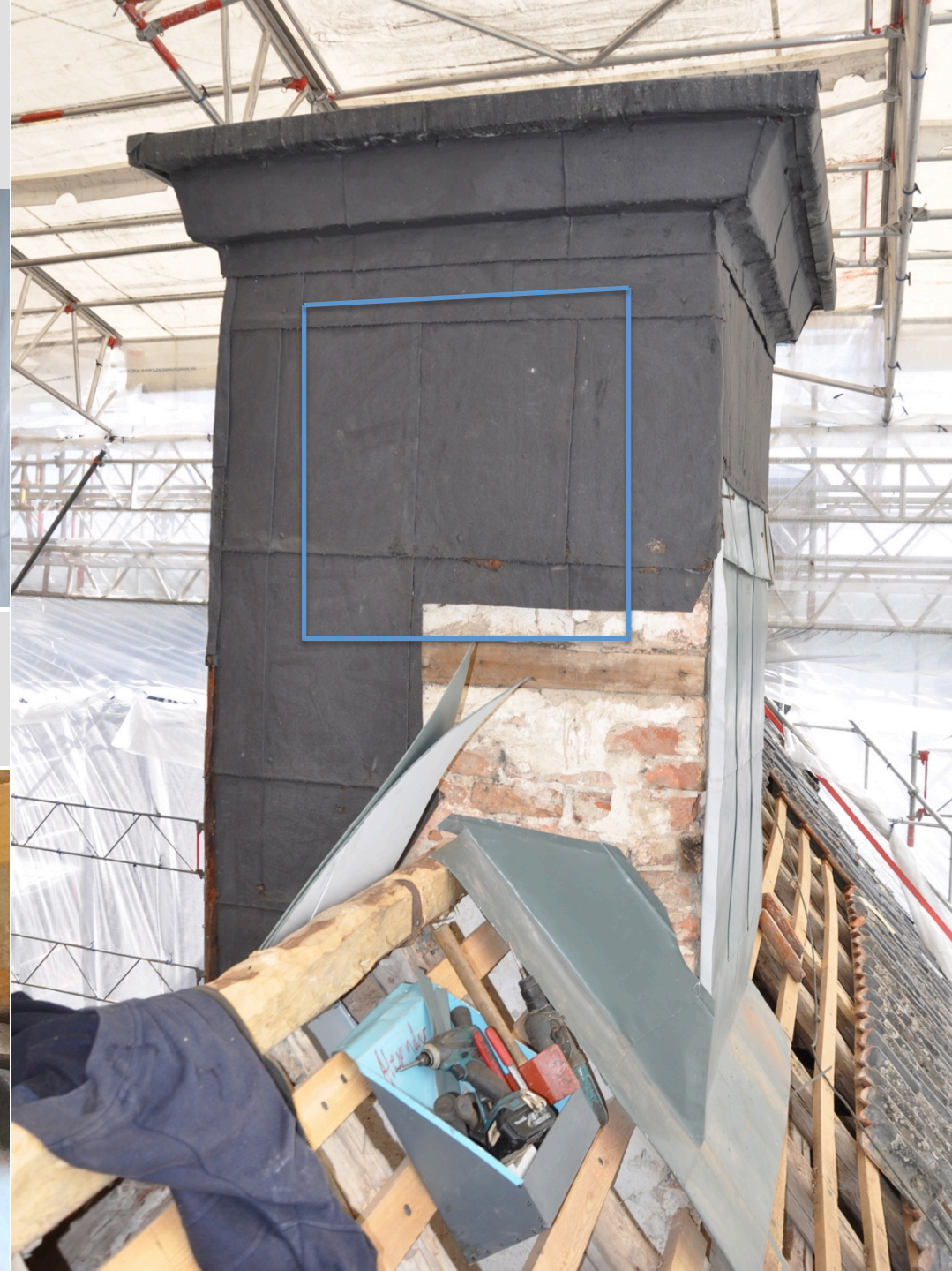
När vi demonterade bottenbjälkarna av de rötskadade knutarna fann vi timmermansmärkningen i knuten. Detta var en värdefull pusselbit för att rekonstruera arbetsprocessen med att tillverka, montera och resa taklaget över ofullbordade salen. Den takkonstruktionen har ca 900 knutar och är en av de mest avancerade och största i landet.

När plåtslagarna demonterade den sönderrostade järnplåten från en av södra takets skorstenar, upptäckte jag att den ursprungligen varit försedd med murade fördjupade nischer, 2" djupa på alla fyra sidor. Det fanns rester av puts med gräddvit kulör. Men sex av skorstenarna skall ha klätts med begagnad koppar från rännorna i takfoten från borggården 1673.

Mot borggården fann vi bakom listverket rester av rosa puts, vilket tolkas som en tidigare färgsättning. Kanske var det en rosa bård på en grå fasad. Det nämns i Erik Andréns bok att det köptes flera tunnor kimrök till fasadputsen.

Det finns stor potential i de flera tusen sorterade bilder och filmer som finns samt de observationer som gjorts när taklaget varit blottat och vi i dagsljus kunnat undersöka dess hemligheter.
Att gå vidare med detta ryms inte i SFVs förvaltningsbudget, utan lämpar sig bättre för tvärvetenskaplig forskning. Det vore synd att inte ta vara på all ny kunskap medan den finns färsk i minnet, på framför allt mig och mina kollegor.

Förutom Skoklosters slott finns flera samtida palatsbyggnader i landet och i Europa som ruvar på spännande hemligheter.

Mattias Hallgren, Slottstimmerman , 3 okt 2016

TRADITIONSBÄRARNA